

REFERENDUMUL CONSTITUȚIONAL DIN REPUBLICA MOLDOVA (2024) PRIN PRISMA ORIENTĂRILOR GEOPOLITICE (PARTEA II)

Rodica SVETLICINĂI

Doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: svetliciniirodica@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-3603-6369>

Tatiana TURCO

Doctor în științe politice, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: turcotatiana27@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4334-3612>

Angela COLAȚCHI

Doctor în sociologie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova
e-mail: colatchi@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-4294-5884>

Articolul își propune să analizeze rezultatele referendumului constituțional din 20 octombrie 2024, desfășurat concomitent cu primul tur al alegerilor prezidențiale din Republica Moldova. Studiul vizează modul în care opțiunea geopolitică a fost reflectată în mesajele și discursurile liderilor politici, precum și în strategiile de distribuire a conținutului pe rețelele sociale. Relevanța temei crește în contextul războiului hibrid purtat de Federația Rusă împotriva Republicii Moldova, având în vedere existența unor forțe politice interne care se opun aderării țării la Uniunea Europeană.

Analiza declarațiilor liderilor politici privind referendumul din 2024 în Republica Moldova relevă divergențe semnificative de opinie și strategii variate de comunicare. Acestea scot în evidență atât gradul ridicat de polarizare politică, cât și importanța referendumului pentru viitorul țării.

Cuvinte-cheie: referendum, alegere geopolitică, Uniunea Europeană, dezinformare, discursurile liderilor politici.

THE CONSTITUTIONAL REFERENDUM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA (2024) THROUGH THE PRISM OF GEOPOLITICAL GUIDELINES (PART II)

The purpose of this article is to analyze the results of the constitutional referendum held on October 20, 2024 in the Republic of Moldova, simultaneously with the first round of the presidential elections. The study focuses on the reflection of the problem of geopolitical choice in the messages of political leaders, and models of message dissemination in social

networks. This aspect takes on particular significance in the context of Russia's hybrid war against the Republic of Moldova, as there are political leaders in Moldova who oppose our country's accession to the European Union.

An analysis of political leaders' messages regarding the 2024 referendum in the Republic of Moldova reveals different political viewpoints and communication strategies, highlighting both the polarization of opinions and the importance of this event for the future of the country.

Keywords: referendum, geopolitical choice, European Union, disinformation, discourses of political leaders.

LE RÉFÉRENDUM CONSTITUTIONNEL EN RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA (2024) À TRAVERS LE PRISME DES ORIENTATIONS GÉOPOLITIQUES (PARTIE II)

Le but de cet article est d'analyser les résultats du référendum constitutionnel organisé le 20 octobre 2024 en République de Moldavie, simultanément au premier tour des élections présidentielles. L'étude se concentre sur la réflexion du problème du choix géopolitique dans les messages des dirigeants politiques et sur les modèles de diffusion des messages dans les réseaux sociaux. Cet aspect prend une importance particulière dans le contexte de la guerre hybride menée par la Russie contre la République de Moldavie, car il existe en Moldavie des dirigeants politiques qui s'opposent à l'adhésion de notre pays à l'Union européenne.

L'analyse des messages des dirigeants politiques concernant le référendum de 2024 en République de Moldavie révèle différents points de vue politiques et stratégies de communication, soulignant à la fois la polarisation des opinions et l'importance de cet événement pour l'avenir du pays.

Mots-clés: référendum, choix géopolitique, Union Européenne, désinformation, discours des dirigeants politiques.

КОНСТИТУЦИОННЫЙ РЕФЕРЕНДУМ 2024 ГОДА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА СКВОЗЬ ПРИЗМУ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ ОРИЕНТАЦИЙ (ЧАСТЬ II)

Цель данной статьи - анализ результатов конституционного референдума, проведенного 20 октября 2024 года в Республике Молдова одновременно с первым туром президентских выборов. Исследование сосредоточено на отражении проблемы геополитического выбора в посланиях политических лидеров, моделях распространения сообщений в социальных сетях. Данный аспект приобретает особое значение в контексте гибридной войны России против Республики Молдова, поскольку в Молдове есть политические лидеры, которые выступают против вступления нашей страны в Европейский Союз.

Анализ сообщений политических лидеров относительно референдума 2024 года в Республике Молдова выявляет различные политические точки зрения и коммуникационные стратегии, подчеркивая как поляризацию мнений, так и значимость этого события для будущего страны.

Ключевые слова: референдум, геополитический выбор, Европейский Союз, дезинформация, дискурсы политических лидеров.

Introducere

În articolul publicat în numărul anterior al revistei *Moldoscoپی* am examinat modul în care problema orientării geopolitice a Republicii Moldova, în contextul referendumului constituțional din 20 octombrie 2024, s-a reflectat în programele partidelor politice și în percepțiile opiniei publice [15, p.19-27].

Continuând această analiză, prezentul studiu își propune să investigheze rezultatele referendumului din perspectiva discursului liderilor politici, strategiile de distribuire pe rețelele sociale, evidențiind totodată influența intervențiilor externe asupra procesului electoral și asupra formării opiniei publice.

În perioada premergătoare referendumului, liderii partidelor politice și alte persoane influente s-au

adresat alegătorilor prin intermediul mass-mediei și rețelelor sociale. Intervențiile străine în procesul electoral, alături de strategiile de dezinformare, au atins proporții semnificative. Expunerea constantă a societății la informații distorsionate, scoase din context sau complet false afectează procesul de formare a opiniei publice și, implicit, influențează rezultatele votului.

Discursurile liderilor politici și modele de distribuire a mesajelor

În contextul referendumului din 20 octombrie 2024 privind integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, mai mulți lideri politici și-au exprimat opiniile și au transmis mesaje către cetățeni. În timpul campaniei electorale pentru referendumul constituțional republican și alegerile prezidențiale din 20 octombrie 2024, partidele politice, organele guvernamentale și liderii politici au folosit diverse canale de comunicare pentru a transmite mesaje alegătorilor. Principalele instrumente de comunicare au inclus atât media tradițională audiovizuală (televiziune și radio), cât și rețelele sociale. Canalele naționale și locale difuzau știri, dezbateri și videoclipuri de campanie, oferind platforme candidaților și participanților la referendum pentru a-și prezenta programele și pozițiile. Modelele de diseminare a mesajelor pe rețelele sociale au implicat o combinație de strategii, tehnologii și tactici personalizate pentru a influența opinia publică.

Analiza mesajelor liderilor politici cu privire la referendumul din 2024 din Republica Moldova evidențiază diverse perspective politice și strategii de comunicare, subliniind atât polarizarea opiniilor, cât și importanța acestui eveniment pentru viitorul țării. S-au conturat două viziuni distincte pentru viitorul Republicii Moldova: integrarea europeană sau păstrarea “neutralității” (pro-ruse). Liderii partidelor pro-europene au desfășurat o campanie

bazată pe speranță, progres și beneficii concrete. Mesajele cheie transmise:

- au accentuat beneficiile economice: acces la piața unică, fonduri europene, și atragerea investitorilor străini [14];
- promovarea valorilor europene: democrație, stat de drept, și respect pentru drepturile omului [5];
- exemplul altor state din regiune: Polonia, România și țările baltice au fost folosite ca modele de succes [12; 8].

Retorica pro-europeană a pus accent pe mesaje cu conținut emoțional, evidențiind oportunitățile pe care integrarea europeană le-ar aduce tinerilor și generațiilor viitoare, precum accesul la educație de calitate, locuri de muncă bine plătite și libertatea de a călători și munci în spațiul european [4].

În mod evident, pentru un vot „Da” a făcut agitație partidul de guvernământ, Acțiune și Solidaritate. Pentru opțiunea „Da” a făcut campanie și Mișcarea Alternativa Națională, partidul fondat de primarul Chișinăului, Ion Ceban, care, în ultimii 2 ani, încearcă să se legitimizeze ca pro-european, după ce a crescut politic în rândurile comunistilor și socialiștilor. Galeria susținătorilor opțiunii „Da” este completată de un șir de partide mai mici: Partidul Social Democrat European, Partidul Verde Ecologist, Mișcarea Respect Moldova, Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa, Coaliția pentru Unitate și Bunăstare, Blocul „Împreună”, Partidul „Democrația Acasă”, Alianța pentru Unirea Românilor (AUR), Partidul Politic Noi, Partidul Reîntregirii Naționale „Acasă” și Partidul „Voința Poporului” [3].

Discursurile susținătorilor poziției de “neutralitate” (pro-ruse) s-a axat pe temeri și scepticism. Atât cei ce susțineau opțiunea “NU”, cât și cei ce chemau la boicotarea referendumului, jonglau cu următoarele mesaje-cheie:

- Promovarea neutralității: menținerea relațiilor atît cu Vestul, cât și cu Estul, statalitatea moldovenească,

- Critici la adresa UE: costuri ascunse ale aderării, pierderea identității naționale și a suveranității [11],

- Sublinierea relațiilor tradiționale cu Rusia: asigurarea piețelor de desfacere și a furnizării de resurse energetice.

Retorica oponenților referendumului s-a axat pe frică, prezentând unele scenarii catastrofale, în cazul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană, precum colapsul economic și energetic în Republica Moldova sau implicarea în conflicte regionale; presupusa intenție a autorităților de a vinde terenurile agricole către companii europene; amenințarea la adresa valorilor tradiționale, inclusiv zvonuri, promovarea agendei LGBT în școli, obligația Republicii Moldova de a primi mii de migranți din Asia și Africa [11].

În campania pentru referendumul din 20 octombrie, pentru opțiunea „Nu” s-au înregistrat doar doi participanți: Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și Partidul „Renaștere” – una dintre formațiunile asociate oligarhului fugar Ilan Șor. Liderul PCR, Vladimir Voronin considera că referendumul ar „profana Constituția țării cu amendamente inutile și absurde”. La rândul lor, reprezentanții partidului „Renaștere” se opun deschis aderării R. Moldova la UE și vor o apropiere de Rusia [3].

Mesajele de boicotare a referendumului au fost lansate de Igor Dodon, liderul PSRM și Ion Chicu, liderul Partidului Dezvoltării și Consolidării Moldovei (PDCM). Igor Dodon a declarat referendumul „illegal”, sugerând că un vot pozitiv ar conduce la pierderea „imediată” a unei părți din suveranitatea Republicii Moldova în favoarea Uniunii Europene [7]. Chiar dacă se declară pro-european, Chicu spune că referendumul ar fi „în detrimentul” integrării R. Moldova la UE și ar „planta niște bombe” pentru stabilitatea R. Moldova. Liderul PCR, Vladimir Voronin a calificat referendumul drept “neconstituțional și lipsit de sens”, îndemnând cetățenii să voteze “Nu” la scrutin, pentru a nu deveni “co-participanți la dis-

trugerea și nimicirea statului” [16]. În același timp, Irina Vlah, fostul bașcan al Găgăuziei, a îndemnat alegătorii să voteze „nu” la referendum [7].

Pe lângă mesajele privind referendumul constituțional, transmise de liderii politici în perioada campaniei electorale, pot fi evidențiate și mesaje cu o conotație sugestivă transmise și în ziua alegerilor.

În contextul referendumului constituțional din 20 octombrie 2024, liderul Partidului Nostru, Renato Usatîi, a adoptat o poziție neutră, optând să nu participe la votul privind aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Întrebat despre perspectiva aderării la UE, Usatîi a subliniat necesitatea implementării practicilor europene în Republica Moldova, menționând că, în starea actuală, țara nu este pregătită să adere la Uniunea Europeană și că este nevoie de eforturi semnificative pentru a atinge acest obiectiv.

Candidatul PSRM la președinție, fostul procuror general Alexandr Stoianoglo, a refuzat să voteze la referendum, afirmând că susține aspirațiile europene ale Republicii Moldova, dar precizând că nu este de acord cu referendumul propus de actuala guvernare [13].

În ansamblu, Alexandr Stoianoglo și-a manifestat susținerea pentru integrarea europeană a Republicii Moldova, însă a criticat modul în care a fost organizat referendumul, optând pentru o formă de protest prin neparticiparea la votul specific acestuia.

Stoianoglo a declarat că sprijină integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană, o poziție care contravine orientării tradiționale pro-ruse a PSRM [1]. De asemenea, A. Stoianoglo deține și cetățenia României, aspect care adaugă o notă suplimentară de controversă, având în vedere că Igor Dodon a criticat-o în mod repetat pe Maia Sandu pentru faptul că deține dublă cetățenie [10].

Astfel, susținătorii integrării europene au desfășurat o campanie axată pe evidențierea beneficiilor economice și pe promovarea valorilor democratice. În opoziție, adepții „neutralității” au afirmat

că acționează în interesul național, concentrându-se pe critici la adresa Uniunii Europene și susținând că aderarea la UE ar putea conduce la pierderea identității naționale și a suveranității Republicii Moldova. Acești actori ar avea contacte cu exponenți ai Federației Ruse într-o formă camuflată. Actorii politici conectați la grupuri criminale organizate conduse de cetățeni ai Republicii Moldova, aflați în căutare, aceștia sunt parte a scenariului Federației Ruse.

În același timp, trebuie remarcat faptul că are loc o substituție subtilă a conceptelor și o deplasare a accentelor, întrucât *neutralitate permanentă* (definită prin neaderarea la alianțe militare, interzicerea bazelor militare străine pe teritoriul național și nepermiterea utilizării acestuia în scopuri militare) și *aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană* sunt procese distincte și nu se exclud reciproc.

Imixtiunea externă în procesul electoral din Republica Moldova

În baza datelor operative colectate și confirmate de către Serviciul de Informații și Securitate s-a constatat că Federația Rusă își menține drept scop strategic atragerea Republicii Moldova în zona sa de influență. În această ordine de idei, unul din obiectivul tactic urmărit pentru anul electoral 2024 a fost atacuri la adresa proceselor democratice și compromiterea vectorului de integrare europeană [6]. Scenariul aplicat a inclus crearea premiselor pentru a scădea prezența la vot și/sau compromiterea ideii referendumului. Pentru realizarea acestui scenariu s-au utilizat diverse platforme, agenți de influență și instrumente tipice unei imixțiuni hibride.

- platformele principale utilizate: *entitatea EVRAZIA¹ și așa numitul bloc "Victorie"²;*

¹ „EVRAZIA” este o organizație non-comercială create în 2024, care există doar în câmpul legal al Federației Ruse și este supusă sancțiunilor internaționale. Fondatoare și director este ex contabilă partidului „ȘOR”, Nelli PARUTENCO

² Constituit din 4 partide-extensii, controlate de I. Șor: PP „Șansă”, PP „Renaștere”, PP „Victorie” și PP „Forța Alternati-

- agenți de influență: *grupul criminal organizat "Șor"³, persoanele afiliate acestuia și alte persoane aflate sub sancțiuni internaționale;*

- instrumentele utilizate *au inclus finanțări clandestine de către centrele subversive externe, dezinformare, corupție, finanțarea ilegală a campaniilor electorale, tentative de destabilizare, acțiuni de sabotaj etc.*

În vederea atingerii obiectivului de compromitere a referendumului dar și a scrutinului prezidențial, Federația Rusă a folosit diverse modalități: sub paravanul anumitor proiecte, „EVRAZIA” a realizat finanțarea transportării cetățenilor Republicii Moldova (în special membri și simpatizanți ai blocului "victorie") la Moscova unde erau instruiți în domeniul social-politic, tehnologiilor electorale, inclusiv a tehnicilor de destabilizare. Tinerii au fost antrenați de către instructori străini conectați la entitățile asociate structurilor private militare „Wagner” și „Ferma”, instituite de Prigojin Evghenii. Totodată, unele persoane au fost selectate pentru antrenamente mai avansate în tabere de gherilă, desfășurate în Bosnia și Herțegovina, precum și Serbia. Majoritatea instruirilor s-au desfășurat de la începutul lunii septembrie și până la mijlocul lunii octombrie 2024 [2].

Printre instrumentele utilizate de Federația Rusă pentru compromiterea referendumului constituțional din Republica Moldova se numără coruperea electoratului. Pe parcursul anului 2024, grupul criminal organizat ȘOR, s-a aflat într-un proces permanent de introducere în țară a surselor bănești ilegale, destinate finanțării protestelor antiguvernamentale și mituirii alegătorilor, în special a celor aflați în situații financiar vulnerabile prin diverse modalități:

vă de Salvare a Moldovei”i tentative de destabilizare a RM, s-a stabilit la Moscova.

³ Oligarhul Ilan Șor a fost condamnat definitiv în RM la 15 ani de închisoare, aflat în căutare și sancțiuni internaționale pentru spălare de bani și tentative de destabilizare a RM, s-a stabilit la Moscova.

- *transportarea organizată a numerarului din Federația Rusă în Republica Moldova de către așa-numiți cărăuși și persoane asociate (pe curse avia);*

- *transferuri bănești din FR operate prin intermediul conturilor bancare de la „PROMSVYAZ-BANK” (aflată în sancțiuni internaționale), sistemul rusesc de plăți МИР, cu transferarea sumelor prin intermediul platformelor de plăți din Uzbekistan; transferuri P2P prin platforme de plăți și bănci din Asia Centrală, sisteme de remiteri bănești, precum: „Zolotaya Korona”.*

- *de la lansarea platformei „EVRAZIA” din Moscova, o atenție sporită a fost acordată regiunilor RM conduse de persoane afiliate lui Ilan ȘOR – UTA Găgăuzia, Taraclia și Orhei. Administrația acestora au semnat contracte trilaterale cu „EVRAZIA” și „PROMSVYAZBANK”, pentru recepționarea surselor financiare, de fapt fiind un mod de a camufla finanțarea ilegală și coruperea electorală.*

- *de pe poziția organizației au fost lansate „gran-turi pentru tineri” și „contracte de angajare” a cetățenilor RM [6].*

Motivația financiară a fost folosită pentru atragerea cetățenilor din Republica Moldova și disaspără într-o rețea controlabilă, pentru a exploata opțiunea electorală a acestora în ziua alegerilor. Viorel Cernăuțeanu, șeful Inspectoratului General de Poliție, a declarat că doar în luna septembrie au fost transferați în Republica Moldova 15 milioane de dolari din Federația Rusă, bani destinați corupției alegătorilor. Conform datelor poliției, aproximativ 130.000 de persoane au fost implicate în această schemă de fraudă electorală [9]. Se estima că Gruparea Șor planifica controlarea a circa 300.000 de voturi, ceea ce constituie o masă critică prin care pot fi deturnate rezultatele [6]. Organizarea și gestionarea rețelei au avut loc în format fizic (coordonatori centrali, pe regiuni și din FR) și on-line – grupuri pe rețelele cunoscute de socializare.

Spațiul informațional a reprezentat principalul instrument de influență, gestionat atât la nivelul serviciilor speciale ruse, cât și la nivelul actorilor social-politici din Republica Moldova, conectați cu factorul rus, pentru compromiterea referendumului constituțional. Pe fonul restricțiilor adoptate de Republica Moldova pe domeniul audiovizualului (care au diminuat din eficiența propagandei ruse, urmare a închiderii mai multor posturi TV, care re-translau propaganda rusă), au fost pe larg exploatate instrumentarul de new-media, o ponderea însemnată fiind acordată utilizării rețelei Telegram, Tiktok, Youtube, Facebook.

În acest sens, Serviciul de Informații și Securitate a identificat o rețea care la nivelul anului 2024 a distribuit sistematic narative pro-Kremlin (inclusiv pro-război) formată din:

- peste 160 de canale Telegram (110 care au reflectat exclusiv situația socio-politică din RM și erau administrate fie de actori anonimi, fie de blogeri/influenceri pro-Kremlin), celelalte 50 din Federația Rusă;

- peste 90 canale Tik-Tok, *pe care se plasau așa zisele „dezvăluiri”, „deconspirări ale acțiunilor ilicite ale guvernării” și asocierea acestor manifestări cu integrarea europeană;*

- peste 70 grupuri/ conturi Facebook (*pagini anonime, publicitate sau crearea de evenimente cu caracter radical/extremist, cu scopul incitării, testării reacțiilor/evaluării asupra numărului de susținători*);

- 43 boturi Vkontakte (scrierea automatizată de comentarii) [6].

Analiza bibliotecii de reclame „Meta” pentru perioada aprilie –septembrie 2024, denotă că în vederea promovării proiectelor politice ale lui Ilan Șor, a fost cheltuită suma de 94 954 EURO pentru finanțarea a 245 publicații. În perioada electorală septembrie – octombrie 2024, în vederea promovării proiectelor politice ale lui Ilan Șor și discreditarea parcursului european al Republicii Moldova a fost

cheltuită suma de 49 597 EURO pentru finanțarea a 128 publicații. Paralel a avut loc și targetarea grupurilor - preponderent tineri (18-34 ani) și persoane de vârstă a doua (55-64). Rata de impact geografic este setată în funcție de numărul de populație dar din analiza acestora, se denotă orientare prioritară către anumite zone: municipiul Chișinău, municipiul. Bălți, așa-numita „rmn”, și UTA Găgăuzia.

Analiza narativelor de bază promovate prin intermediul publicațiilor sponsorizate ale proiectului „ȘOR” stabilește următoarele subiecte țintă:

1. Interferențe în suveranitate, procesele electorale (atitudini antiguvernamentale și nesupunere civică);
2. Lansarea mesajelor anti-Occident, anti-UE, anti-referendum;
3. Promovarea imaginii Federației Ruse / Uniunii Economice Eurasiatice;
4. Alimentarea fricii față de război versus militarizarea Republicii Moldova;
5. Proiecte sociale și politice ale lui Ilan ȘOR versus degradarea social-economică a Republicii Moldova și denigrarea instituțiilor statului și a puterii legal alese.

Un element tactic nou aplicat de către actorii cibernetici din Federația Rusă, a fost crearea domeniilor web ce mimează în mare parte resurse web guvernamentale și non-guvernamentale (mec-gov.md, moldova-mediul.md, eupm-moldova.md, moldova-social.com, parlament-moldova.cometc.), care au fost utilizate pentru distribuirea dezinformării (narrative de denigrare a valorilor europene și inducere a panicii în societate) prin intermediul transmițerii în masă a unor mesaje electronice (email). Investigațiile SIS au stabilit că toate înregistrările domeniilor s-au efectuat de pe adrese IP aferente serviciului Proton-VPN, iar plățile s-au efectuat prin intermediul sistemului de plăți „WebMoney” din Federația Rusă (fiind utilizate credențialele compromise ale locuitorilor din FR). La subiect, SIS, a intervenit în adresa STISC și a registratorului NameCheap pentru blo-

care domeniilor respective. Campania respectivă la momentul se investighează.

Interferența Federației Ruse în scrutinul electoral din Republica Moldova a atins un nivel fără precedent. Campania de dezinformare exploatează vulnerabilitățile și temerile cetățenilor, accentuând preocupările legate de posibila implicare a Republicii Moldova în conflictul din Ucraina, escaladarea tensiunilor din regiunea transnistreană etc. Au fost constatate modalități de a influența opinia publică din Republica Moldova atât din exteriorul țării prin diverse *fake news*, cât și din interiorul țării, prin intermediul unor partide politice, care destabilizează situația și se opun aderării Moldovei la Uniunea Europeană. Atât conținutul, cât și modul de distribuire a mesajelor au avut ca impact influențarea opiniei publice și, în cele din urmă, asupra rezultatelor referendumului.

Concluzii

În urma analizei opțiunii geopolitice a Republicii Moldova, având drept reper referendumul constituțional din 2024, am formulat următoarele concluzii:

1. Campania pentru referendumul constituțional din 2024 a polarizat profund spațiul public al Republicii Moldova între opțiunea integrării europene și cea a „neutralității”. Cele două tabere au utilizat strategii distincte de comunicare: adepții integrării europene au comunicat predominant pozitiv (beneficii economice, valori democratice, exemple regionale). Susținătorii poziției de „neutralitate” (pro-ruse) au mizat pe mesaje de frică și scepticism (costuri ascunse, pierderea identității și suveranității, dependență energetică), apelând atât la „NU”, cât și la boicot. Totodată au existat și poziții ambivalente (ex. neparticipare ca formă de protest), care declarativ susțin vectorul european, dar contestă oportunitatea sau modul organizării referendumului.

2. În discursul adversarilor integrării europene, promovarea „neutralității” introduce adesea o sub-

stiuire conceptuală subtilă: neutralitatea este opusă artificial aderării la Uniunea Europeană, deși cele două sunt procese distincte și nu se exclud reciproc. Neutralitatea permanentă poate coexista cu integrarea europeană, dacă este bine articulată juridic și explicată public printr-o comunicare coerentă asupra diferenței dintre Uniunea Europeană și alianțele militare.

3. Principalele canale de comunicare ale liderilor politici au inclus atât media tradițională audiovizuală (televiziune și radio), cât și rețelele sociale, cu o deplasare a „centrul de greutate” spre new-media. Modelele de diseminare a mesajelor pe rețelele sociale au implicat o combinație de strategii, ce au asigurat o distribuire intensă, cu personalizare de mesaje și amplificare rapidă, ce a influențat opinia publică.

4. Intervențiile externe, confirmate de instituțiile de securitate, au urmărit scăderea participării și compromiterea referendumului prin mijloace hibride — campanii de dezinformare, finanțări ilegale și coruperea electoratului. Au fost folosite rețele digitale extinse (Telegram, TikTok, YouTube, Facebook), inclusiv site-uri „clonă” pentru răspândirea mesajelor false.

Cu toate acestea, în pofida presiunilor externe fără precedent, scenariul rusesc nu a vizat atât câștigarea de partea adversarilor integrării europene, cât delegitimizarea procesului în sine. Cumpărarea masivă de voturi prin intermediul rețelei lui Șor, întărită de dezinformarea de pe rețelele de socializare, a creat o masă critică de vot de protest („gestionat”), după cum o demonstrează rezultatele referendumurilor constituționale din Găgăuzia și Taraclia.

5. Doi factori cheie care s-au dovedit decisivi în contracararea votului „gestionat” în interiorul țării au fost mobilizarea diasporei și activitatea activă a autorităților și a societății civile pentru a combate dezinformarea. Cetățenii moldoveni care locuiesc în Uniunea Europeană, Statele Unite, Canada și în alte părți a lumii sunt mai puțin susceptibili la propagan-

da rusă și au votat în mod covârșitor pentru viitorul european al Republicii Moldova. De asemenea, activitatea Serviciului de Informații și Securitate pentru identificarea schemelor de cumpărare de voturi și blocarea domeniilor false a contribuit la atenuarea, într-o anumită măsură, a daunelor cauzate de dezinformare și a impactului acesteia asupra opiniei publice.

6. Rezultatele referendumului (deși cu o marjă îngustă — 50,35% „da” și 49,65% „nu”) au consacrat angajamentul țării față de integrarea europeană în Constituția Republicii Moldova. Acest lucru s-a reflectat în retorica reprezentanților taberelor opuse chiar și după referendumul din 2024. Politicienii pro-europeni au considerat acest rezultat ca o susținere a cetățenilor pentru opțiunea europeană a Republicii Moldova. Oponenții lor au considerat acest rezultat drept dovadă că jumătate din cetățeni nu susțin integrarea europeană și că politicile guvernamentale duc la o divizare geopolitică în societate.

7. Studiul a arătat că referendumul constituțional nu a devenit decizia finală în rezolvarea problemei opțiunii geopolitice a Republicii Moldova. Societatea a devenit puternic polarizată, astfel încât autoritățile politice trebuie să întreprindă eforturi semnificative pentru a depăși scepticismul unui anumit segment al societății moldovenești.

Per total, rezultatele referendumului oferă autorităților moldovene oportunitatea de a crea un consens politic și public larg în jurul integrării europene ca idee națională, care ar putea contribui la consolidarea coeziunii sociale și stabilizarea societății.

Referințe bibliografice

1. „Alexandru Stoianoglo pledează pentru integrarea europeană și neutralitatea Moldovei”, Infotag, 8 iulie 2024. Accesat la: <https://www.infotag.md/politics-ro/317321/> (accesat 22.01.2025)
2. Briefing de presă cu tema „Acțiunile forțelor de ordine pentru contracararea intențiilor de destabilizare pe teri-

toriu Republicii Moldova, în perioada următoare” susținut de reprezentanții SIS, IGP și PCCOCS la 17.10.2024// [sis.md/ro/content/briefing-de-presă-cu-tema-„acțiunile-forțelor-de-ordine-pentru-contracurarea-intențiilor-de-accesat 25.01.2025\)](https://sis.md/ro/content/briefing-de-presă-cu-tema-„acțiunile-forțelor-de-ordine-pentru-contracurarea-intențiilor-de-accesat-25.01.2025”)

3. Ce partide vor face agitație în campania pentru referendumul despre aderarea R. Moldova la UE// moldova.europalibera.org/a/ce-partide-vor-face-agitatie-in-campania-pentru-referendumul-despre-aderarea-r-moldova-la-ue/33132065.html (accesat 22.01.2025)

4. Cât de pregătiți sunt tinerii moldoveni pentru referendum. Cristian Vizir povestește despre campania de mobilizare pentru scrutinul din 20 octombrie// diez.md/2024/10/15/cat-de-pregatiti-sunt-tinerii-moldoveni-pentru-referendum-cristian-vizir-povesteste-despre-campania-de-mobilizare-pentru-scrutinul-din-20-octombrie/?utm_source=chatgpt.com (accesat 27.01.2025)

5. Dezbateri electorale: Blocul Împreună, PAS și MAN pledează pentru aderarea la UE// stiri.md/article/politica/dezbateri-electorale-blocul-impreuna-pas-si-man-pledeaza-pentru-aderarea-la-ue/ (accesat 23.01.2025)

6. Fraude electorale constatate în cadrul alegerilor prezidențiale și a referendumului republican. Imixtiunea externă în procesele electorale din Republica Moldova// https://sis.md/sites/default/files/comunicate/fisiere/Raport_SIS_Public_Interferenta_in_procesul_electoral.pdf (accesat 3.02.2025)

7. Iurie Rotari, „Da sau ba: Ce poziție au luat partidele față de referendumul privind integrarea europeană?” Radio Europa Liberă Moldova, 19 iulie 2024// moldova.europalibera.org/a/da-sau-ba-ce-pozitie-au-luat-partidele-fata-de-referendumul-privind-integrarea-europeana/33040974.html (accesat 23.01.2025)

8. Klaus Iohannis, despre calea pe care ar trebui să o urmeze R. Moldova: „În cazul României, integrarea europeană a dus la o creștere economică enormă, la stabilitate și a făcut posibil parcursul euroatlantic, un proiect național de mare amploare”// www.ziarulnational.md/klaus-iohannis-despre-calea-pe-care-ar-trebui-s-o-urmeze-r-moldova-in-cazul-romaniei-integrarea-europeana-a-dus-la-o-crestere-economica-enorma-la-stabilitate-si-a-facut-posibil-parcursul-euroatlantic-un-proiect-national-si-de-mare-amploare/ (accesat 12.02.2025)

9. 15 milioane de dolari transferați din Rusia pentru

coruperea alegătorilor din Republica Moldova.” IPN.md, 3 octombrie 2024 // www.ipn.md/ro/15-milioane-de-dolari-transferati-din-rusia-pentru-coruperea-8013_1107753.html (accesat 23.01.2025)

10. Olga Scripnic, „Alexandr Stoianoglo, și cetățean român, și susținător al ideii că șefii statului trebuie să o dețină doar „pe cea moldovenească”, Agora, 1 octombrie 2024. Accesat la: agora.md/2024/10/01/alexandr-stoianoglo-si-cetatean-roman-si-sustinator-al-ideii-ca-sefii-statului-trebuie-sa-o-detina-doar-pe-cea-moldoveneasca (accesat 28.01.2025)

11. Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, „PSRM îndeamnă cetățenii țării să nu participe la referendumul din 20 octombrie”, 10 iulie 2024 // socialistii.md/prsm-prizyvaet-grazhdan-strany-ne-uchastvovat-na-referendume-20-oktjabrja/ (accesat 23.01.2025)

12. Premierii Republicii Moldova și Poloniei, declarații la Chișinău: „Polonia este un exemplu de urmat. R. Moldova a avut mai multe șanse pe care nu le-a valorificat, dar acum suntem hotărâți să nu pierdem oportunitatea de a ne atinge obiectivul”// www.ziarulnational.md/live-premierii-r-moldova-si-poloniei-declaratii-comune-la-chisinau-polonia-este-un-exemplu-de-urmat/?utm_source=chatgpt.com; (accesat 15.01.2025)

13. Referendum RM // www.agerpres.ro/politic-ex/2024/10/20/referendum-r-moldova-dupa-stoianoglo-si-renato-usatii-a-refuzat-sa-voteze-la-referendumul-privind-aderarea-la-ue--1373702?utm_source=chatgpt.com (accesat 23.01.2025)

14. Reprezentanții ai nouă partide politice au fost invitați la Radio Moldova să-și prezinte opțiunea la referendum. PCRM și Renaștere nu au dat curs invitației// radiomoldova.md/p/41350/reprezentanti-ai-noua-partide-politice-au-fost-invitati-la-radio-moldova-sa-si-prezinte-optiunea-la-referendum-pcrm-si-renastere-nu-au-dat-curs-invitat (accesat 23.02.2025)

15. Turco T., Svetlicinâi R., Colațchi A. Referendumul constituțional din 2024 în Republica Moldova din prisma orientărilor geopolitice (Partea I). În: *Moldoscopy*, Nr. 1 (102), 2025, p. 19-27.

16. Vladimir Voronin, despre referendum: Fără sens și neconstituțional// stiri.md/article/politica/vladimir-voronin-despre-referendum-fara-sens-si-neconstituțional?utm_source=chatgpt.com (accesat 25.01.2025)